

ROTTERDAMS
PHILHARMONISCH
ORKEST

Concerttoelichting

Hertog Blauwbaards burcht

vr 24 februari 2023 · 20.15 uur
zo 26 februari 2023 · 14.15 uur

PROGRAMMA

dirigent **Lahav Shani**
mezzosopraan (Judith) **Claudia Mahnke**
bariton (Blauwbaard) **Johannes Martin Kränzle**

György Ligeti (1923-2006)
Atmosphères (1961)

Béla Bartók (1881-1945)
Hertog Blauwbaards burcht,
op. 11 (1911)
opera in één bedrijf op een libretto
van Béla Balázs

Einde concert circa 21.30 / 15.30 uur

Vorige uitvoeringen door ons orkest:

*György Ligeti Atmosphères:
sep 2022, dirigent Lahav Shani
Bartók Hertog Blauwbaards burcht:
sep 1999, mezzosopraan Márta
Lukin, bas Kolos Kovács, dirigent
Valery Gergiev*

Cover: Foto Gary Alvis

Illustratie uit Bluebeard (1911) door Walter Crane

Hongaarse horror

De makers waren er niet doelbewust op uit het publiek de stuipen op het lijf te jagen. Toch bereikten Béla Bartók en György Ligeti, beiden Hongaren, dat effect toen ze hun publiek iets nieuws wilden voorschotelen. *Hertog Blauwbaards burcht* demonstreerde dat de tijd van de Romantiek écht voorbij was. En *Atmosphères* openbaarde een klankwereld die niemand voor mogelijk hield.

Het onvoorstelbare

Zestig jaar geleden maakte György Ligeti's *Atmosphères* heftige reacties los. Het zal nooit een mainstream-stuk worden, maar new age, experimentele pop, filmmuziek en games hebben intussen ons luistergedrag zozeer veranderd dat het op meer begrip kan rekenen. De brede acceptatie begon al toen Stanley Kubrick in 1968 de muziek met groot effect verwerkte in zijn filmhit 2001: A Space Odyssey. Ligeti's muziek sloot perfect aan bij Kubricks visualisering van het buitenaardse en onvoorstelbare. Wat men bij *Atmosphères* destijds beangstigend vond (of gewoon irritant) is tegelijkertijd de aantrekkingskracht ervan: je hebt als luisteraar geen enkele houvast. Het is muziek die tijd- en gewichtloosheid suggereert, die nergens heengaat en nergens op lijkt.

Iemand die zo componeert kan geen gezapig leven geleid hebben. De jonge, Hongaars-

joodse Ligeti werd opgejaagd door antisemieten, zijn familie werd door de nazi's vermoord en na de oorlog zag hij zijn land veranderen in een sovjetdictatuur. Na de Hongaarse Opstand van 1956 (bloedig neergeslagen) vluchtte hij naar Duitsland. Daar genoot hij van de artistieke vrijheid, maar ondertussen zat zijn aversie tegen politieke systemen zó diep dat hij zich niet bij de heersende avant-gardetrends aansloot. Ligeti wilde zijn eigen muzikale universum scheppen.

Extremiteiten

Ligeti stortte zich op elektronische klankmiddelen - een must voor een sixties-componist - en de vreemde, 'onaardse' geluiden die hij daarmee genereerde liet hij vervolgens door symfonieorkesten of mensenstemmen imiteren. In het klankbeeld van *Atmosphères* kun je amper nog een klassieke

orkestbezetting herkennen. Wat Ligeti wilde realiseren was een klankmassa waarin je geen harmonie, melodie, afzonderlijke noten en ritme kunt herkennen. Dat bereikte hij door wat hij 'micropolyfonie' noemde. Het werk bestaat grotendeels uit massieve 'klonten' van dicht bij elkaar liggende tonen, van laag tot extreem hoog. Deze clusters verdichten zich geleidelijk en dunnen weer uit. Tegelijkertijd speelt een deel van het instrumentarium snelle trillers of langzame glissandi, zonder enige accentuering. Toonloze ruisklanken van de koperblazers en het geschraap van borstels over pianosnaren vormen extra vervreemdingseffecten. Het resultaat is een immense, roerloze 'wall of sound' - maar onder het statische oppervlak gaat dus een enorme activiteit schuil.

'Er gebeurt niks in dit stuk', smaalde een Duitse recensent indertijd. Ligeti beschouwde het als een groot compliment.

Oerdriften

Precies 50 jaar vóór *Atmosphères* componeerde Béla Bartók zijn duistere muziekdrama *Hertog Blauwbaards burcht*. Hij stond nog aan het begin van zijn carrière; de versmelting van oeroude Balkanmuziek en moderne compositietechnieken, zo karakteristiek voor zijn latere werk, moest nog uitkristalliseren. Wel toont hij hier al zijn fascinatie voor spookachtige 'nachtgeluiden' én zijn aandacht voor wat mensen verbindt. Met zijn latere volksmuziek-focus wilde hij verbroedering tussen verschillende volkeren dienen; hier verklankt hij een liefde die tot uitersten gaat. Het eeuwenoude Blauwbaard-personage werd in 1697

geïntroduceerd door sprookjesschrijver Charles Perrault. Sindsdien verscheen de vrouwenlachter in heel wat prentenboeken, gedichten en toneelstukken. Maar de vraag waarom al die vrouwen tóch meegingen naar dat lugubere kasteel, en waaróm Blauwbaard aan eentje niet genoeg heeft - die werd pas actueel in de negentiende eeuw, toen de psychologie haar intrede deed. Bartók gebruikte een symbolistische toneeltekst van zijn landgenoot Béla Balázs waarin mensen onderworpen zijn aan duistere oerdriften en de grillen van hun natuur. Niet alleen Judith is daarvan het slachtoffer, ook Blauwbaard zelf. In hun verlangen naar liefde offeren beide hoofdpersonen zichzelf op.

Bloed en tranen

Bij aanvang leidt Blauwbaard zijn nieuwe bruid Judith zijn donkere burcht binnen. Dit is een *no go area*, weet zij ook - maar haar nieuwsgierigheid is te sterk. Tussen de personages ontspint zich een merkwaardig machtsspel. Judith wil licht in de duisternis brengen; de ramen moeten open, en de zeven deuren in de achtergrond. Blauwbaard protesteerde dat elke geopende deur afbreuk aan hun geluk zal doen, maar overhandigt haar de sleutels waarom ze letterlijk smeekt. Achtereenvolgens onthult ze een martelkelder, een wapenarsenaal en een schatkamer. Achter de vierde deur prijkt een bloementuin, achter de vijfde strekken zich enorme landerijen uit. Maar bloed druipend van de rozenstruiken en kleurt de akkers rood. Nu is Blauwbaard dankbaar dat Judith zoveel licht in het kasteel heeft gebracht, maar hij

verbiedt haar de laatste twee deuren te openen. Ze doet het toch en onthult een zee van tranen. Achter de zevende deur bevinden zich haar drie voorgangers, niet dood maar doelloos rondwendend. Ze vertegenwoordigen de ochtend, de middag en de avond. Judith voegt zich bij hen en de cyclus is rond: 'Nu is het voor eeuwig nacht, nacht, nacht.'

Eenzaamheid

Goed en kwaad zijn in dit verhaal relatieve begrippen. Blauwbaard is dankbaar dat Judith zijn ziel verlicht en wil zijn rijkdom met haar delen. Maar haar twijfel is sterker dan haar vertrouwen. Door de laatste deur te openen verspeelt ze de kans op gedeeld geluk. Beiden blijven achter in duistere eenzaamheid. Bartók is in dit vroege werk sterker beïnvloed door Debussy en Richard Strauss dan door de traditionele Balkanmuziek die zijn visitekaartje zou worden. Toch klinken de harmoniseringen en melodieën vaak exotisch en 'vreemd'. De zangpartijen zijn onopgesmukt, parlando-achtig, en staan volledig in dienst van de intieme, bedrukte ambiance - een sfeer die zou terugkeren in Bartóks orkestwerken, concerten en strijkkwartetten. Later in zijn carrière zou Bartók merken dat vocale muziek niet zijn forte was, en ook nooit zou worden. Hij dacht bovenal in ritmes en in instrumentale klankkleuren. Om die effectief vorm te geven had hij geen gezongen tekst nodig. Met Hertog Blauwbaards burcht zei Bartók in één keer alles wat hij in het opera-genre te melden had.

Michiel Cleij

Lahav Shani - Dirigent

Geboren: Tel Aviv, Israël

Huidige positie: chef-dirigent Rotterdams Philharmonisch Orkest; music director Israel Philharmonic Orchestra

Eerder: vaste gastdirigent Wiener Symphoniker

Studie: piano aan de Buchmann-Mehta School of Music Tel Aviv; piano en directie aan de Hochschule für Musik 'Hanns Eisler' Berlijn; mentor: Daniel Barenboim

Doorbraak: 2013, na het behalen van de eerste prijs van het Gustav Mahler Dirigentenconcours in Bamberg

Daarna: gastdirecties Berliner Staatskapelle, Berliner Staatsoper, Wiener Philharmoniker, Symphonieorchester des Bayerischen Rundfunks, Staatskapelle Dresden, Tonhalle Orchester Zürich, Rundfunk-Sinfonieorchester Berlin, Philharmonia Orchestra, Philadelphia Orchestra, Pittsburgh Symphony Orchestra, Seoul Philharmonic Orchestra, Koninklijk Concertgebouworkest

Debuut Rotterdams Philharmonisch: 2016

Claudia Mahnke - mezzosopraan

Geboren: Meerane, Duitsland

Studie: zang aan de Hochschule für Musik Dresden bij Heidi Petzold

Prijzen: Bundeswettbewerb Gesang Berlin (1994), Kammersängerin (2006)

Doorbraak: Titelrol in Hartmanns *Simplicius Simplicissimus* (Münchner Opernfestspiele 2005)

Daarna: Engagement bij Oper Frankfurt, gastrollen bij San Francisco Opera, Los Angeles Opera, Opéra National de Lyon, Komische Oper Berlin, Semperoper Dresden, Bayerische Staatsoper München, Bayreuther Festspiele, Wiener Staatsoper, Metropolitan Opera New York, onder meer in Strauss' *Salome* (Herodias), Wagners *Tristan und Isolde* (Brangäne) en *Ring* (Fricka, Waltraute), Mozarts Da Ponte-opera's (Cherubino, Zerlina, Dorabella) Bergs *Wozzeck* (Marie) en Berlioz' *Les Troyens* (Dido) en Bartóks *Hertog Blauwbaards burcht* (Judith)

Debut Rotterdams Philharmonisch: 2023

Foto: Monika Rittershaus

Johannes Martin Kränzle - bariton

Geboren: Augsburg, Duitsland

Studie: viool bij Rudolf Koeckert, muziektheaterregie in Hamburg, zang aan de Hochschule für Musik und darstellende Kunst Frankfurt bij Martin Gründler

Prijzen: laureaat van de internationale concoursen van Vercelli, Perpignan en Parijs, grote prijs internationaal concours van Rio de Janeiro (1991), Opernwelt Sänger des Jahres 2011 en 2018

Doorbraak: 2010: debuten La Scala Milaan en Berliner Staatsoper

Daarna: gastoptredens Glyndebourne Festival, Salzburger Festspiele, Royal Opera House London, Metropolitan Opera New York, Opéra National de Paris, Bayreuther Festspiele, onder meer in Wagners *Meistersinger* (Beckmesser) en *Ring* (Alberich, Gunther), Rimski-Korsakovs *Tsarenbruid* (Griasnoj), Mozarts *Così fan tutte* (Don Alfonso) en Bergs *Wozzeck* (titelrol)

Debut Rotterdams Philharmonisch: 2023

Foto: Monika Rittershaus

Agenda

do 9 maart 2023 · 20.15 uur
vr 10 maart 2023 · 20.15 uur
zo 12 maart 2023 · 14.15 uur

dirigent **Jordi Savall**

Rebel Les élémens

Marais Airs pour les Matelots et les Tritons

Händel Water Music

Rameau Selectie uit Les Indes Galantes en Hippolyte et Aricie

vr 17 maart 2023 · 20.15 uur

zo 19 maart 2023 · 14.15 uur

dirigent **Timur Zangiev**

viool **Kristóf Baráti**

Goebaidolina Fairytale Poem

Prokofjev Eerste vioolconcert

Rachmaninov Tweede symfonie

zo 26 maart 2023 · 10.30 uur

Music for Breakfast 4

met **Julien Hervé** (klarinet), **Noëmi**

Bodden (viool) en collega's uit het orkest

kamermuziek van **Ravel**, **Fauré** en

Debussy

zo 2 april 2023 · 13.15

en 15.00 uur

Kindermuziekweek:

De liefste wens (6+)

dirigent **Bertie Baigent**

regie **Sybrand van der Werf**

acteur **Freek den Hartogh**

verhaal **Toon Tellegen**

scenografie **Cynthia Borst**

Van Binsbergen De liefste wens

do 6 april 2023 · 19.30 uur

vr 7 april 2023 · 19.30 uur

za 8 april 2023 · 19.30 uur

dirigent **Peter Dijkstra**

sopraan **Jeanine De Bique**

countertenor **Maarten Engeltjes**

tenor (evangelist) **Maximilian Schmitt**

tenor **Fabio Trümper**

bariton **Thomas Oliemans**

bas (Christus) **Thomas Stimmel**

koor **Laurens Collegium, Nationaal**

Kinderkoor

Bach Matthäus-Passion

Orkestleden

Chef-dirigent

Lahav Shani

Eredirigent

Yannick Nézet-Séguin

Assistent-dirigent

Bertie Baigent

Eerste viool

Igor Gruppman,

concertmeester

Marieke Blankestijn,

concertmeester

Quirine Scheffers

Hed Yaron Meyerson

Saskia Otto

Arno Bons

Mireille van der Wart

Cor van der Linden

Rachel Browne

Maria Dingjan

Marie-José Schrijner

Noëmi Bodden

Petra Visser

Sophia Torrenga

Hadewijch Hofland

Annerien Stuker

Alexandra van

Beveren

Koen Stapert

Tweede viool

Charlotte Potgieter

Cecilia Ziano

Frank de Groot

Laurens van Vliet

Tomoko Hara

Elina Staphorsius

Jun Yi Dou

Bob Bruyn

Letizia Sciarone

Eefje Habraken

Maija Reinikainen

Wim Ruitenbeek

Babette van den Berg

Melanie Broers

Altviool

Anne Huser

Roman Spitzer

Galahah Samson

Kerstin Bonk

Lex Prummel

Janine Baller

Francis Saunders

Veronika Lénártová

Rosalinde Kluck

León van den Berg

Olffe van der Klein

Cello

Emanuele Silvestri

Joanna Pachucka

Daniel Petrovitsch

Mario Rio

Gé van Leeuwen

Eelco Beinema

Carla Schrijner

Pepijn Meeuws

Yi-Ting Fang

Contrabas

Matthew Midgley

Ying Lai Green

Jonathan Focquaert

Robert Franenberg

Harke Wiersma

Arjen Leendertz

Ricardo Neto

Fluit

Juliette Hurel

Joséphine Olech

Désirée Woudenberg

Fluit/piccolo

Beatriz Da Baião

Hobo

Remco de Vries

Karel Schoofs

Anja van der Maten

Hobo/althobo

Ron Tjhuis

Klarinet

Julien Hervé

Bruno Bonansea

Klarinet/ basklarinet

Romke-Jan Wijmenga

Fagot

Pieter Nuytten

Lola Descours

Marianne Prommel

Fagot/ contrafagot

Hans Wisse

Hoorn

David Fernández

Alonso

Wendy Leliveld

Richard Speetjens

Laurens Otto

Pierre Buizer

Trompet

Alex Elia

Simon Wierenga

Jos Verspagen

Trombone

Pierre Volders

Alexander Verbeek

Remko de Jager

Bastrombone

Rommert Groenhof

Tuba

Hendrik-Jan Renes

Pauken/slagwerk

Danny van de Wal

Ronald Ent

Martijn Boom

Adriaan Feyaerts

Harp

Charlotte Sprenkels